

Trainingen voor leerkrachten en leerlingen uit het secundair onderwijs in omgaan met grensoverschrijdend gedrag

Een project in Lokeren

Gil THYS en Mohamed ACHAIBI

De voorbije schooljaren gaven schooldirecties en leerlingbegeleiders in het LOP Lokeren (lokaal overleg platform onderwijs) geregeld signalen dat er nood is aan externe begeleiding voor leerlingen met (zware) tuchtproblemen op school.

Tijdens het schooljaar 2011-2012 werd daarom een lokaal project opgestart. Omwille van de positieve evaluatie werd beslist om dit in het schooljaar 2012/2013 verder te zetten.

De start

Directies en leerkrachten van secundaire scholen in Lokeren gaven herhaaldelijk aan dat er nood was aan extra ondersteuning om te werken aan het grensoverschrijdend gedrag van bepaalde leerlingen. Geen enkele school heeft toegang tot de time-outinitiatieven die er bv. in het naburige Sint-Niklaas wel zijn. Lokeren heeft ook geen deeltijds onderwijs. Beide elementen samen zorgden er soms voor dat leerlingen

eerst naar het deeltijds onderwijs in Sint-Niklaas trokken, waarna ze eventueel wel in time-out terecht konden. Mocht die voorziening er ook in Lokeren zijn dan was de overstap voor sommigen misschien niet nodig geweest.

Het initiatief kwam er uiteindelijk vanuit de dienst integrale veiligheid van het stadsbestuur. Voor andere gemeenten kan deze stap een beetje vreemd voorkomen, maar in Lokeren werkt deze dienst al langer samen met onderwijs, ook op het vlak van preventie. Het oorspronkelijke opzet was om te starten met sociale vaardigheidstrainingen (SOVA) voor leerlingen. Vanuit het LOP kwam daarop reactie. In overleg met de scholen werd uiteindelijk gekozen voor een dubbel spoor: zowel leerkrachten als leerlingen moeten winst halen uit dit initiatief. De intentie was dus om te zorgen voor de inbedding van inzichten en actiemodellen in de school, met als resultaat dat de effecten meer permanent kunnen zijn, omdat die ook tot de schoolpraktijk kunnen gaan behoren. Met het aanbod van de SOVA-trainingen wil men negatieve benaderingen bij jongeren ombuigen via een positieve aanpak in de school. Dit moet dan weer leiden tot meer welbevinden en zo tot een positieve invloed op de schoolresultaten. Op de 'werkgroep leerlingbegeleiders' van het LOP secundair

Met training de negatieve benaderingen bij jongeren ombuigen via een positieve aanpak in de school

onderwijs, werd alles verder in zijn definitieve vorm gegoten. Er werd gekozen om de trainingen tijdens de schooluren te laten doorgaan, zowel voor de leerkrachten als voor de leerlingen. De dienst integrale veiligheid ging in samenwerking met vzw ODICe (Oost-Vlaams Diversiteitscen-

trum) op zoek naar een geschikte trainer met expertise i.v.m. het thema sociale vaardigheden, zowel voor leerkrachten als voor leerlingen. Men contacteerde Pat Patfoort van de organisatie 'De Vuurbloem'¹ voor een verkennend gesprek. Na de kennismaking werden verdere afspraken gemaakt voor een intensieve training voor beide groepen.

De inhoudelijke basis en organisatie

De sociale vaardigheidstrainingen van Pat Patfoort zijn gebaseerd op het 'Meerdere-mindere model', dat vaak aan de basis ligt van allerlei geweldsmechanismen. Zij stelt hiertegenover het 'Evenwaardigheidsmodel' dat moet bijdragen tot een aanvaardbare omgang tussen leerlingen en leerkrachten.

Het doel van deze methodiek is om leerkrachten en leerlingen in groepsverband door middel van een korte maar intensieve training een aantal nieuwe vaardigheden aan te leren.

De training voor leerkrachten kwam eerst aan bod (in het najaar) en bestond uit vijf bijeenkomsten van 3 uur, waarbij de vijfde sessie vooral op evaluatie gericht is. De leerkrachten werden door hun respectievelijke scholen aangeduid om deel te nemen aan de trainingen. Die selectie gebeurde op basis van vrijwillige engagementen. Dat leverde het volgende profiel op van deelnemende leerkrachten:

- de meesten zijn leerlingbegeleiders in scholen met veel tso/bsorichtingen. Aso-scholen hadden minder belangstelling
- er waren ook leerlingbegeleiders uit het buso
- de twee CLB's die op het terrein actief zijn stuurden ook elk een medewerker

De sessies met leerlingen startten in januari. Zij kregen eveneens vijf trainingen van 3 uur. De leerlingen die de trainingen volgden, werden door de scholen zelf geselecteerd via overleg tussen de leerlingbegeleiding en het CLB.

De deelnemers waren vooral leerlingen uit het 3^e of 4^e jaar so. De leeftijd schommelde tussen 14 en 17 jaar.

Er werden nog een aantal criteria afgesproken:

- er moet nog perspectief zijn op een positieve ontwikkeling en reële slaagkansen voor het lopende schooljaar,
- de leerling zelf moet bereid zijn,
- de ouders moeten akkoord gaan.

Het viel op dat er weinig of geen aso-leerlingen deelnemen. De aso-scholen tonen over het algemeen trouwens minder belangstelling. De leerlingbegeleiders van de deelnemende scholen informeerden de ouders erover dat de school hun zoon/dochter wilde aanmelden voor de trainingen.

De ouders van de leerlingen werden uitgenodigd op een informatieavond voorafgaand aan de eerste bijeenkomst. Zij kregen informatie over het verloop van de trainingen en konden daarbij ook vragen stellen aan de lesgever.

Tijdens de vijf sessies voor zowel de leerlingen als leerkrachten werden volgende domeinen behandeld:

- geweld en agressie, niet enkel binnen de schoolcontext,
- evenwaardigheidsmodel,
- effectief communiceren over de eigen standpunten en emoties zonder brokken te maken,
- evenwaardige en geweldloze conflict hantering,
- op de laatste sessie van de leerkrachten werd een evaluatie van het SOVA-model gehouden; de leerlingen evalueerden de eigen leerpunten.

De bedoeling van de sessies voor leerkrachten is tweeledig:

- De leerkrachten weten inhoudelijk wat de leerlingen doorlopen hebben. Zij kennen de inzichten en kunnen de verwachtingen inschatten.
- Zij kunnen elk binnen hun school vertellen wat er gebeurde, wat er als effecten kan verwacht worden en hoe de collega's daarop kunnen inspelen
- Zij kunnen ook zelf gebruikmaken van de methodieken en die aan de collega's doorgeven.

Hoe het ging

a) Organisatorisch verloop

Door de scholen werden 12 leerlingen geselecteerd. Men koos dit eerste jaar voor leerlingen voor wie definitieve uitsluiting dreigt. Dat was vooral een keuze vanuit de stad, men wilde alles zoveel mogelijk lokaal beheersbaar houden. Daarbij kan de kennis en de ervaring die men al heeft met bepaalde jongeren helpen om een goede selectie te bevorderen. Meteen hoopt men natuurlijk de 'overlast' ook buiten de schooluren te kunnen beperken. Achteraf is er wel nagedacht of men de goede keuze heeft gemaakt – men kon net zo goed in een meer preventieve zin geselecteerd hebben. Maar het beperkte aantal plaatsen en de vraag naar een 'rustmoment', zowel voor de betrokken leerlingen zelf als voor de school leidden tot deze keuze. Van de 12 geselecteerden kwamen er 11 min of meer enthousiast of terughoudend aan de start. Dat het geen 'vrije keuze' was bepaalde het inhoudelijk verloop omdat sommigen letterlijk slechts langzaam tot effectieve betrokkenheid kwamen. Toch zou blijken dat een aanvankelijke terughoudendheid ook tot een positieve evolutie kan leiden.

De ouders werden vooraf uitgenodigd om kennis te nemen van het opzet. De belangstelling voor deze bijeenkomst was echter gering.

Binnen de scholen wist elke leerkracht vooraf welke leerlingen geselecteerd waren, maar inhoudelijk was niet iedereen goed geïnformeerd, noch over de uiteindelijke doelstellingen, noch over de concrete verwachtingen. De leerlingbegeleiders en de CLB-medewerkers waren beter geïnformeerd over het opzet en werden bij de selectie betrokken.

De relativiteit van de verwachtingen die men aan dergelijke korte trainingen kan koppelen, werd geïllustreerd door een fysieke schermutseling tussen twee deelnemers. Het conflict vond plaats tijdens het naar huis gaan, en dus buiten de eigenlijke cursus maar het had uiteraard gevolgen op de sfeer en op het verdere verloop. Wat de initiatiefnemers als een extra kans hadden gezien werd dus niet door alle deelnemers als zodanig begrepen of aangegrepen. In elk geval werden de bedoelde inzichten niet in de praktijk omgezet.

In de daarop volgende sessie werd ruim op het incident ingegaan. Voor de overblijvenden betekende dit wel een moment van bezinning, maar het slachtoffer kwam niet meer en de dader werd prompt definitief uit de school gezet. (Het was niet het eerste zware incident.) Ook de positieve evaluatie door de leerlingbegeleiders kwam hierdoor niet in het gedrang, al wekt dergelijke gebeurtenis natuurlijk wel de nodige scepsis binnen de scholen. Het unaniem besluit hier nog een vervolgjaar aan te breien geeft echter wel aan dat men dit ene incident tot zijn ware (individuele) proporties weet terug te brengen.

b) Inhoudelijk

Globaal ligt het accent op een aantal duidelijk herkenbare vaardigheden die op een min of meer speelse manier – maar toch met de nodige ernstige conclusies – worden versterkt.

- Aangeven welke waarden voor jezelf belangrijk zijn en daarin een rangorde zien
- (h)erkennen van wat men wel en niet goed kan. Jongeren blijken het moeilijk te hebben om bij zichzelf positieve kwaliteiten vast te stellen.
- Aanvaarden van en leren omgaan met tekorten bij zichzelf en bij anderen. Ongelijk zijn is iets anders dan niet evenwaardig zijn.
- Het communicatie-aspect en – samenhangend daarmee – inzien hoe het eigen gedrag bij anderen overkomt, zowel verbaal als non-verbaal. Het eigen non-verbaal gedrag leren herkennen. Dit wordt niet enkel benaderd vanuit wat de ander daarbij ervaart, het 'eigen belang', de eigen persoon, wordt ook betrokken.
- De gevolgen inzien van hoe men zich tegenover de andere positioneert. Zowel voor die ander als voor zichzelf; inzien wat kwetsend kan zijn en daarmee rekening houden. Ook de gevoelsaspecten daarin (h)erkennen waardoor wat voor de ene helemaal niet kwetsend is, dat voor een ander wel kan zijn.

c) Evaluatie door de jongeren zelf

Zoals te verwachten zijn de bevindingen van de jongeren zelf heel verscheiden. Sommigen zijn – vaak voor het eerst – tot een opbouwende zelfevaluatie gekomen, anderen zijn daarnaast (ook) in staat

Deelnemers zijn tot meer aanvaarding gekomen van zichzelf en van wat zich in hun omgeving afspeelt

om de eigen impulsen te onderdrukken en/of de reacties van anderen te relativiseren. In één geval leidde de training tot zo'n (over)enthousiasme dat de leerling binnen zijn eigen school koste wat het kost de verworven inzichten wou gaan verspreiden – ook onder zijn leerkrachten. Algemeen zijn de deelnemers tot meer aanvaarding gekomen van zichzelf en van wat zich in hun omgeving afspeelt. Daardoor zijn ze allicht beter gewapend om tegenslagen tegemoet te treden. Interessant hierbij was dat bepaalde jongeren zelf met de bedenking kwamen dat het nuttig zou kunnen zijn om deze training samen met leerkrachten door te maken, zodat alle verworven inzichten voor beide partijen kunnen dienen.

d) Evaluatie door de leerkrachten die deelnamen

Voor de leerkrachten was er om te beginnen de zeer positieve ervaring met collega's uit andere scholen/onderwijsnetten ervaringen te kunnen uitwisselen. Daardoor ontstond een soort van groepsgevoel waardoor men zich onderling versterkt ging voelen.

De inhoudelijke modellen zijn dan wel niet nieuw of baanbrekend, maar ze blijken bij de meeste leerkrachten toch als vernieuwend over te komen. Men vindt ze ook zeer bruikbaar in de klas, vooral dan omwille van een andere manier van communicatie die men leerde ontdekken. Enkele deelnemers vermelden spontaan dat ze ook buiten de strikte klassfeer gebruikmaken van de verworven inzichten en methodieken.

De evaluatie (maart 2013) van het tweede werkjaar met een nieuwe groep leerkrachten gaf echter aan dat een en ander niet (langer) aan de verwachtingen voldoet:

- Het grootste deel van de deelnemende leerkrachten werd door de school (directie) geselecteerd. Dat gebeurde op basis van persoonlijke belangstelling/interesse – meestal voor dit project, soms voor navorming in het algemeen. Eén school koos voor een vertegenwoordiger van elke graad in het so. Soms kende de betrokken leerkracht de reden niet echt, en vermoedde men dat het misschien lag aan het feit dat men op de dagen waarop het project liep, geen les had en dus niet vervangen moest worden.
- Enkele leerkrachten wisten niet welke (van hun) leerlingen de training hadden gevolgd. Er was dus ook geen sprake van gerichte opvolging binnen de school.

Dit doet natuurlijk niets af aan de waarde die de leerkrachten aan de sessies hechten: die was algemeen zeer positief. Het is echter onduidelijk waarom hiervan geen gericht aandachtspunt gemaakt wordt voor alle collega's in de betrokken scholen. Bij verdere vraag bleek trouwens dat de deelnemers niet op de hoogte waren van wat op dit gebied binnen de navormingsdienst van het eigen net als aanbod bestaat.

Tegelijk brachten de leerkrachten ook een aantal interessante elementen aan:

- Op één na gingen alle ouders van de leerlingen die men wou aanmelden, akkoord. Sommigen kwamen echter niet opdagen bij de voorbespreking, en men stelt een duidelijke samenhang vast met de motivatie van hun kind. Het lijkt er dus op dat men meer zal moeten aandringen op aanwezigheid bij de voorafgaande infosessie.
- Leerlingen met dezelfde (andere) thuistaal gebruiken die nu en dan om zich als groep boven of buiten de groep te plaatsen.
- Nu werden vooral leerlingen geselecteerd die door hun manifest gedrag en/of taalgebruik (negatief) opvallen in de school. Er zijn echter ook jongeren die evenzeer nood hebben aan deze trainingen, maar dan eerder vanuit een gebrek aan assertiviteit waardoor ze binnen de schoolse context ook niet tot het gewenste resultaat komen.

e) Algemene conclusies

De gebruikte methodiek heeft een relatieve waarde. Er zijn limieten aan wat hiermee kan bereikt worden. Dat moet niet verrassen en geldt ook voor andere methodes die aangewend worden om met dergelijke problematieken om te gaan.

De vraag is ook of en hoe een goede screening van elke deelnemende leerling afzonderlijk best kan renderen en hoe die samenhang met de screening van het geheel van de groep. Scholen staan soms met het water aan de lippen in het omgaan met leerlingen die 'overlast' bezorgen. De inschatting van wat dat begrip dekt, is zeer afhankelijk van school tot school; de ideeën over wat eraan moet gedaan worden ook. De achtergronden daarbij zijn verscheiden². M.a.w. de voorgeschiedenis van elke leerling die hier terecht komt kan zeer verschillend zijn. Al evenveel variatie zit er in de wijze waarop daar in de huidige school of al veel vroeger op gereageerd is. Verwachten dat een bepaalde methodiek via een zeer beperkt aantal sessies de oplossing zal brengen lijkt eerder naïef. Dat neemt niet weg dat er bij een beperkt aantal leerlingen echt van een doorbraak van inzicht kan gesproken worden.

Een cruciaal punt is de verwachting die leeft in de school, voor en na de sessies. Daarom is het belangrijk dat de visie op de kansen en de verwachtingen van meet af aan voor alle betrokkenen duidelijk zijn. De methodiek die aangewend wordt, moet passen in een globaal, voor iedereen duidelijk kader. Degene die de sessies verzorgt moet daarin duidelijk zijn, maar dat geldt ook voor de andere betrokkenen. Als de initiatiefnemer (hier: de stad), de ouders, de school, het CLB en de jongere hierin niet duidelijk zijn of niet op dezelfde lijn zitten, is de kans op teleurstelling van alle kanten groot. En het jammer is dat er meestal geen 'herkansing' komt: als het resultaat onder de minimale verwachtingen blijft, is er weinig hoop op vertrouwen in mogelijke andere initiatieven. Conclusie dus: goed afgestemde verwachtingen, heldere selectiecriteria en duidelijkheid over wat er zal gebeuren, zijn de voorwaarden opdat dergelijke aanpak een kans krijgt op langere termijn. In die zin is het ook wel te betreuren dat vooral aso-scholen minder belangstelling hebben

Elke methode kent limieten aan wat er kan bereikt worden

voor het project. Daardoor is ingrijpend begeleiden in een vroeg stadium bij deze groep meteen uitgesloten. Dit is wellicht illustratief voor het veel voorkomende idee dat men externe hulp niet nodig heeft zolang men intern de indruk heeft dat het schoolsysteem in zijn functioneren niet bedreigd wordt. (En als dat wel zo is, dan is er nog altijd de 'waterval' als oplossing?)

Het is ook niet in te schatten wat de impact is van de boodschappen waarmee de deelnemende leerkrachten op de school terugkomen. Hun positie op school en de rolverdeling die zij toebedeeld krijgen in het ontwikkelen van een gezamenlijke (pedagogische) aanpak, zijn niet (vooraf) duidelijk. Vooral tijdens het tweede werkingsjaar werd duidelijk dat er te weinig reflectie is binnen de scholen over wat deze training kan opleveren voor de eigen visie en het eigen handelen in verband met sociaal storend gedrag binnen de klas. Het is goed dat leerkrachten individueel meer bedreven geraken in de reacties die hierop aangewezen zijn. Dat kan positief werken voor het eigen functioneren. Maar als dat beperkt blijft tot het volgen van vijf trainingen is de kans groot dat het effect uitdooft en/of dat men met de verworven methodieken alleen blijft staan. De kans op ontmoediging is dan niet denkbeeldig. Aangezien alle deelnemers, de stad en de lesgeefster zelf de intentie hebben om hiermee verder te gaan, zou het goed zijn dat men de minpunten bij een volgende editie kan bijsturen.

Er is uiteraard geen garantie mogelijk dat geen van deze jongeren in het ongewenst gedrag hervalt. En er is al evenmin enige zekerheid dat er op de school minder incidenten zullen zijn nadat een aantal jongeren deze sessies gevolgd hebben. Als situaties al jaren-

lang van kwaad naar erger sukkelen zonder dat iemand daar vat op krijgt (ook de jongere zelf niet!), kan men moeilijk verwachten dat in vijf sessies een totale ommekeer tot stand komt. Hier geldt de regel van de 3 W's: Wat wil men bereiken, met Wie en Waarom? Als daar vooraf niet voldoende eensgezindheid in te vinden is, ligt de enige hoop in een paar 'toevalstreffers'. En dat is te pover als uitgangspunt, tenminste toch als men niet het risico wil lopen dat dit eens te meer een losse poging is die men heeft ondernomen en die (alweer) niets oplevert. Dat soort vaststellingen is enkel voer voor cynici en helpt noch de jongere, noch de school vooruit.

Gil THYS* en Mohamed ACHAIBI**

* onderwijsconsultant (gil.thys@gmail.com)

** dienst Integrale Veiligheid Lokeren

NOTEN

1. De Vuurbloem is een organisatie die actief werk wil maken van evenwaardigheid en geweldloosheid – meer info via de website <http://www.devuurbloem.be>
2. Zie hiervoor o.m. het artikel 'Leefregels opstellen en rechtvaardig sanctioneren: een mogelijk kader' van Monique D'Aes in Welwijs, december 2012.

De stad Lokeren verzorgde een brochure waarin Peter Jochems een levendig relaas doet van de gang van zaken in het eerste werkingsjaar. Die brochure is op te vragen bij Mohamed Achaibi van de Dienst Integrale Veiligheid mohamed.achaibi@lokeren.be of 09.340.95.04